

ISSN 2524-2369 (Print)
ISSN 2524-2377 (Online)

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА
LITERARY SCIENCE

УДК 821.161.3.09-1«1921/1939»
<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-4-309-320>

Паступіў у рэдакцыю 11.06.2024
Received 11.06.2024

М. У. Мікуліч

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь*

ПАЭЗІЯ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ: ЗАБЫТЫЯ АЎТАРЫ І ТВОРЫ

Анотацыя. Рассматривается творческая деятельность незаслуженно забытых поэтов Западной Беларуси Петра Сакола, Анны Новик и Анатолия Березко, которым принадлежит заметное место в истории отечественной литературы XX в. На основе углубленного анализа проблемно-тематического содержания и поэтико-стилевых особенностей сборников стихов и конкретных произведений автор отмечает воплощение идеи преемственности национального исторического опыта и традиций в художественном дискурсе П. Сакола, который развивался в русле национально-возрожденческого романтического стилового течения западнобелорусской литературы, народно-патриотическую дидактику поэта, восславление героики общественно-патриотической активности, национально-освободительной борьбы, романтической энергии непокорности и протеста. Подчеркивается объективная природа явлений и процессов, как правило, связанных с конкретным хронотопом, лирико-драматизированный характер образности, напряженность поэтико-стилового строя, кряжистый синтаксис стихов А. Новик. В художественном наследии А. Березко внимание акцентируется на религиозно-христианских принципах и ценностях, эстетизации явлений и процессов, утверждении духовной наполненности жизни, обращенности лирического героя поэта в сферу метафизического, идеальных сущностей и др.

Ключевые слова: национально-возрожденческий, традиции, творческая индивидуальность, лирико-повествовательный, образ, духовно-социальный, реалистическое отражение, романтический, лирический герой, предметно-изобразительный

Для цитирования: Мікуліч, М. У. Паэзія Заходняй Беларусі: забытыя аўтары і творы / М. У. Мікуліч // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2024. – Т. 69, № 4. – С. 309–320. <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-4-309-320>

Mikalai U. Mikulich

*Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus,
Minsk, Belarus*

POETRY OF WESTERN BELARUS: FORGOTTEN AUTHORS AND WORKS

Abstract. The article examines the creative activity of the undeservedly forgotten poets of Western Belarus Piotr Sakol, Anna Novik and Anatoly Biarozka, who have a prominent place in the history of national literature of the XXth century. Based on an in-depth analysis of the problematic and thematic content and poetic and stylistic features of collections of poems and specific works, the author notes the embodiment of the idea of continuity of national historical experience and traditions in the artistic discourse of P. Sakol, which developed in line with the national-revival romantic style movement of Western Belarusian literature, folk and patriotic didactics of the poet, glorification of the heroism of social and patriotic activity, national liberation struggle, romantic energy of insubordination and protest. The author emphasizes the objective nature of phenomena and processes, usually associated with a specific chronotope, the lyrical-dramatized nature of the imagery, the tension of the poetic-style structure, thick syntax of poems by A. Novik. The artistic heritage of A. Biarozka emphasizes the fertilization of the creative act by religious and Christian principles and values, the aestheticization of phenomena and processes, the affirmation of the spiritual fullness of life, the lyrical hero's focus on the sphere of metaphysical, ideal essences, etc.

Keywords: national and revival, traditions, creative individuality, lyrical-narrative, image, spiritual and social, realistic reflection, romantic, lyrical hero, object-figurative

For citation: Mikulich M. U. Poetry of Western Belarus: forgotten authors and works. *Vesti Natsyyanal'nai akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2024, vol. 69, no. 4, pp. 309–320 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-4-309-320>

Уводзіны. Паэзія Заходняй Беларусі (1921–1939) – унікальная з’ява на літаратурнай карце Еўропы XX стагоддзя. Прадудыруючы на глебе нацыянальных духоўна-сацыяльных і ідэйна-мастацкіх традыцый і каштоўнасцей, яна ва ўмовах Польшчы з’яўлялася часткай адначасова агульнабеларускага і польскага грамадска-культурнага асяроддзя, цесна ўзаемадзейнічаючы з прыбалтыйскім (найперш – літоўскім і латышскім) і заходнеўкраінскім літаратурна-мастацкімі працэсамі, знаходзілася пад моцным уплывам, з аднаго боку, савецкай, а з другога – еўрапейскіх літаратур і культур (чэшскай, славацкай, нямецкай і інш.). Усё гэта забяспечыла эвалюцыю і фарміраванне ў ёй розных, часам нават супрацьлеглых ідэйна-светапоглядных і мастацка-выяўленчых канстант і ліній. Традыцыйная для беларускай літаратуры парадыгма рэалістычнага, лірыка-апавядальнага адлюстравання рэчаіснасці спалучалася ў ёй з наватарскім дыскурсам – асаблівасцямі суб’ектыўна-ідэалістычнага, духоўна-ірацыянальнага пазнання жыцця і чалавека. Радыкальна-рэвалюцыйны фундаменталізм з яго жорсткімі класавы-ідэалагічнымі ўстаноўкамі і сцвярджаннем прынцыпаў адмабілізаваанай падпольніцкай барацьбы і шырокага народна-вызваленчага руху пераплятаўся з ідэямі рэлігійнай філасофіі і хрысціянскага гуманізму, нацыянальна-адраджэнскія тэндэнцыі і заканамернасці дапаўняліся і ўзмацняліся рамантычна-ўзвышаным пафасам.

Пра ўсё гэта магла толькі марыць тагачасная беларуская савецкая паэзія...

Дзякуючы працам (кнігам, раздзелам у калектыўных манаграфіях і вучэбных дапаможніках, артыкулам і іншым публікацыям) найперш У. Калесніка, А. Ліса і М. Арочкі, сёння мы, здаецца, някепска ведаем творчасць прыхільнікаў пракамуністычнай, прасавецкай ідэйнай арыентацыі – Максіма Танка, Валянціна Таўлая, Піліпа Пестрака, Міхася Васілька, Міколы Засіма, Анатоля Іверса, у меншай ступені – Леапольда Родзевіча, Алеся Салагуба, Ніны Тарас, якія выступалі за далучэнне Заходняй Беларусі да БССР у складзе Савецкага Саюза. Але ж не варта забываць пра тое, што там, у Заходняй Беларусі, жылі і паспяхова тварылі прадстаўнікі супрацьлеглага, правага, ідэйна-палітычнага крыла, а таксама так званыя цэнтрысты, што ўжо тады актыўна адстойвалі прынцыпы самастойнага, незалежнага развіцця Беларусі, і іх у цэлым было нашмат болей, чым левых. А гэта не толькі такія значныя творчыя індывідуальнасці, як Казімір Сваяк, Андрэй Зязюля, Наталля Арсеннева, Аўген Бартуль, Хведар Ілляшэвіч, Ларыса Геніюш, але і, на першы погляд, непрыкметныя асобы – Янка Быліна, Вінцук Адважны, Станіслаў Станкевіч, Франук Грышкевіч, Пётр Сяўрук, Юльян Сергіевіч, Пятро Сакол, Уладзіслаў Казлоўшчык... Усе яны, між іншым, мелі выданыя ці падрыхтаваныя да выдання кнігі, зборнікі вершаў. А былі яшчэ таксама таленавітыя, апантаныя творчасцю Мар’ян Пецюкевіч, Алесь Смаленец, Янка Маланка, Вольга Сахарова, Раса, Аркадзь Заранка, Станіслаў Гаротны, Мікалай Базылюк, Кастусь Рагойша, Янка Чорны і многія іншыя паэты, даволі звонкія галасы якіх убіраліся ў сілу, луналі ў заходнебеларускім паднябессі і шмат абяцалі нацыянальнай літаратурнай будучыні. Аднак іх творчая дзейнасць, за рэдкім выключэннем, амаль не даследавана нашым літаратуразнаўствам.

Асноўная частка. Прадметам нашага аналізу з’яўляецца творчасць цалкам забытых сёння заходнебеларускіх паэтаў з вельмі розным жыццёвым лёсам і характарам ідэйна-мастацкай дзейнасці – Пятра Сакола (1905–1985), Ганны Новік (1914–1997) і Анатоля Бязозкі (1915–2008).

Старэйшым з іх з’яўляецца Пятро Сакол (сапр. Пётр Аляксандравіч Масальскі), які нарадзіўся 14 ліпеня 1905 г. у сялянскай сям’і ў мястэчку Пасінь Люцынскага павета Віцебскай губерні (цяпер воласць Пасіенас Зілуцкага краю ў Латвіі).

Будучы паэт скончыў Пасінскую народную школу, Сібежскае вучылішча, навучаўся ў Люцынскай беларускай гімназіі (1922–1923), на Беларускіх двухгадовых настаўніцкіх курсах у Рызе (1925–1926). У 1927 г. уладкаваўся на пасаду настаўніка-практыканта ў Дзвінскую беларускую гімназію. Удзельнічаў у акцыях і мерапрыемствах Латгальскага рабочага прафсаюза і Партыі незалежных сацыялістаў, а таксама культурна-асветнага таварыства «Бацькаўшчына» і «Таварыства беларускіх вучыцеляў» у Латвіі. У 1928 г. за актыўную грамадска-культурную чыннасць у левым радыкальным руху трапіў пад пільны нагляд і пераслед паліцыі і быў пазбаўлены права выкладання. З 1929 па 1936 г. працаваў на часовых работах у Ліепаі і Рызе грузчыкам, табельшчыкам, чарчэжнікам, справаводам рыжскай беларускай вярэняй школы, карэктарам-перакладчыкам часопіса «Беларуская школа ў Латвіі». У студзені 1936 – ліпені 1942 г. – бухгалтар Рыжскай фанернай фабрыкі.

Падчас нямецка-фашысцкай акупацыі П. Сакол працаваў карэктарам-перакладчыкам часопіса «Новы шлях». Займаўся складаннем картатэкі беларуска-латышкага слоўніка. У 1945 г. быў арыштаваны савецкімі спецыяльнымі органамі па падазрэнні ў супрацоўніцтве з нямецкімі ўладамі. Два гады праходзіў «фільтрацыю» ў Хабараўскім краі, у Ніжне-Амурскім папраўча-працоўным лагерах МУС СССР.

Па выніках «фільтрацыі» быў апраўданы. Вярнуўся ў Рыгу ў сакавіку 1947 г. Працаваў на розных прадпрыемствах вяртаўніком, нарміроўшчыкам, дарожным майстрам.

Па словах С. Панізніка, які добра ведаў паэта, цяга да беларускага мастацкага слова, «захапленне літаратурай пачалося ў П. Сакола са знаёмства з паэмай “Тарас на Парнасе”, якую ён ведаў на памяць, яшчэ ў час вучобы ў Себежы» [1, с. 232].

Мастацкая індывідуальнасць П. Сакола развівалася ў рэчышчы нацыянальна-адраджэнскай рамантычнай стылявой плыні заходнебеларускай паэзіі. Як вядома, творы прадстаўнікоў гэтай плыні – Л. Родзевіча, У. Жылкі, У. Казлоўшчыка, Л. Геніюш і інш. – вызначаліся характэрнай народна-патрыятычнай дыдактыкай, услаўленнем героікі нацыянальнага духу і волі, гатоўнасці да самых цяжкіх нягод і выпрабаванняў, нястомнай барацьбы за шчаслівую будучыню Бацькаўшчыны-Беларусі. Яны сцвярджалі асобу нацыянальнага складу мыслення, гераічную, максімалісцкую, якая жыла інтарэсамі і клопатамі роднага краю. Мы бачым яе ў кантэксце вялікіх грамадска-сацыяльных з’яў і падзей, маштабных працэсаў, вострых канфліктаў і супярэчнасцей. Гэта натура незвычайная, неспакойная, пошукавая, свабодалюбівая, цалкам падпарадкаваная любові і нянавісці, услаўленню і адмаўленню.

Развіццё ідэі пераемнасці нацыянальна-гістарычнага вопыту і традыцый з’яўлялася адной з характэрных рыс творчасці П. Сакола. Яго вершы друкаваліся ў калектыўных зборніках «Ластаўка» (1924) і «Першы крок» (1926), у рыжскіх і віленскіх беларускіх перыёдыках. У 1929 г. яны выйшлі ў Беларускім выдавецтве ў Латвіі асобным зборнікам «На світанні».

Праблемна-тэматычны змест твораў паэта быў не такі багаты і разнастайны, як у некаторых яго папярэднікаў і сучаснікаў, але досыць ёмісты і важкі. Зборнік «На світанні» вызначыўся выразным грамадзянскім і нацыянальна-патрыятычным пафасам, публіцыстычнай накіраванасцю, ён быў падпарадкаваны агульнай эмоцыі – адмаўленню свету прыгнёту і несправядлівасці. П. Сакола хвалявалі кардынальныя пытанні жыццядзейнасці беларусаў, асабліва сці іх духоўнай самасвядомасці, чалавечай годнасці, будучыні. Ён паэтызаваў ідэі грамадска-патрыятычнага абуджэння і актыўнасці, рамантычную энергію няскоранасці і пратэсту, веры ў свае сілы.

Гэй, сільныя духам, сыны Беларусі
Час кінуць ад гора стагнаць!
Ня плакаць ды енчыць, ня гнуцца ў
прымусе, –
А птушкай трэ’ ў неба сягаць! [2, с. 47], –

заклікаў яго лірычны герой. «Дык, гэі-жа, ў магутную стаю злучайцеся, / Узьнімайцеся ўвысь сакалом! / За лепшую долю адважна змагайцеся...» («Покліч»). Шлях да гэтай лепшай долі, гарманічных сацыяльных адносін, свабоды і незалежнасці, на думку паэта, ляжаў праз пераадоленне псіхалогіі пасіўнасці і змірэння, адмаўленне ад састарэлых стэрэатыпаў мыслення і паводзін, асабліва сцей традыцыйнай жыццёвай зададзенасці, праз кансалідацыю намаганняў, адмабілізаваную барацьбу за свае духоўна-патрыятычныя каштоўнасці і ідэалы:

Песьні аб горы старыя дзяды нам сьпявалі.
Слухалі мы іх – і сэрца балела ў грудзёх...
Час той мінуўся, – мы новыя песьні пачалі:
Песьні аб волі – грымочуць цяпер на палёх! [2, с. 42].

П. Сакол разважаў над асабліва сціямі складанага гістарычнага лёсу народа, задумваўся над пытаннем: «Дзе згінула слава? / Гонар Айчыны дзе знік?» («Годзе!»). Паэт сцвярджаў веру ў тое, што, нягледзячы на прыгнёт і засілле ворагаў, «не загіне беларус...» («Хай гром грыміць!»), звяртаўся да брата-суайчынніка з прапановаю-просьбаю паказаць свету, «Што ўжо надаела / Чужынца ярмо» («Сыну Беларусі»). Ён заклікаў сваіх прыхільнікаў, усіх, «каму свой родны дораг кут», пад беларускі нацыянальны сцяг («Ён чыстаты народнай сьведка і яго цяжкай долі знак»),

звязваючы з ім перспектывы развіцця незалежнай Беларусі, яе будучыню («Беларускі сцяг», «Песня крывічоў» і інш.).

Чытаючы згаданыя і іншыя вершы П. Сакола, напрыклад, такія, як «Прымі!», «Над раскіданым вогнішчам», «Свята працоўных», зразумела, нельга не звярнуць увагі на характэрныя асаблівасці духоўна-маральнага свету лірычнага героя паэта, на яго адданасць інтарэсам беларускага народа, «крывічоў удалых», апантанае імкненне паслужыць роднаму краю, маці-Радзіме, на яго веру ў іх жыццёстойкасць, шчаслівы лёс, вольную будучыню. Перад намі паўстае рамантычна акрыленая, адкрытая на знешняе ўспрыманне, досыць гарманічная натура, яна знаходзіцца ў вірлівай куламесе зненлівых грамадскіх працэсаў, сінтэзуе ў сабе актуальныя ідэі шырокага сацыяльнага асяроддзя. Гэта шчыры і сумленны, душэўна чысты і шчодры малады чалавек, які жыве светлымі думкамі, высакароднымі і ахвярнымі мэтамі. У вершы «Прымі!» ён раскрываецца, здаецца, асабліва выразна і пераканаўча, выяўляе сваю духоўную сутнасць праз высокі і ўражлівы ўмоўна-рамантычны жэст. Шчыры патрыёт, адданы сын «Зямлі згнячоных крывічоў» у імя шчаслівай будучыні роднага краю прыпадносіць яму ахвярны дар, кладзе да ягоных ног усё, што мае («Бо спавівае дым ганебны / Твой ясна-сонечны аўтар»):

О, Родны край! З мальбой ахвяру
 ля ног Тваіх кладу. – Прымі!
 Не адхілай бязшчадна дару!
 Усё, што ёсць, кладу. – Вазьмі!
 .....
 Прымі! Бо злююць яшчэ богі.
 І грозны кліч: ахвяр! дароў!
 Яшчэ трасець лясы, разлогі
 Зямлі згнячоных крывічоў.

Прымі! Спалі! Усе складаю...
 Хай загарыць да зор пажар!
 Прымі! Ты бачыш – усё, што маю,
 Кладу з мальбой на Твой аўтар! [2, с. 41].

Лірычны герой паэта ўяўляў сябе ў высокай рамантычнай іпастасі «вольнага сына неба», «сакола свабоднага» (адсюль і характэрны псеўданім), які быў недасяжны і непадуладны для ліхіх сіл, жалезных кайданаў і ланцугоў: «Хоць я і радзіўся з нядолі народнай, – / Сакол я свабодны! / Я вольны сын неба!» [2, с. 46]. Ён верыў у хуткую свабоду і шчасце роднага краю, імкнуўся да іх, усё магчымае рабіў дзеля іх набліжэння. Сонца, неба, воля, шчасце, надзея, народ бачыліся ім у адным плоскасным вымярэнні, разглядаліся як роднасныя паняцці:

Дарогу мне к сонцу! Дарогу к свабодзе!
 Стучыцца ўжо шчасце к маёму ваконцу.
 Лячу абуджаць я надзею ў народзе, –
 Дарогу к свабодзе! Дарогу мне к сонцу! [2, с. 46].

Вастрыва сацыяльнага погляду, высокі ўзровень грамадзянска-патрыятычнай свядомасці героя, смеласць і бескампраміснасць яго меркаванняў і ацэнак спалучаліся ў лепшых вершах П. Сакола з пранікнёным лірызмам, выяўленнем тонкіх душэўных зрухаў, эмацыянальна-псіхалагічнай напружанасцю. У сваю чаргу ўсхваляваны настрой, насычаная пачуццёвая гама, часта экспрэсіўнае перажыванне грунтаваліся ў іх на ўнутранай канфліктнасці і палемічнасці, кантраснасці аўтарскіх супастаўленняў. У цэлым лірычнае дзеянне забяспечвалася актыўнай, дынамічнай мастацкай формай, выразным вобразна-метафарычным увасабленнем, падтрымлівалася гнуткім рытміка-інтанацыйным гучаннем.

Лірычны герой паэта адчуваў сваю цесную сувязь з нацыянальным духоўным кодам, гістарычным мінулым роднага краю, шматлікімі гераічнымі падзеямі і легендарнымі асобамі, багатым і разнастайным вопытам сваіх дзядоў і прадзедаў. Яго творчасць была звернута да раскрыцця зместу і пафасу бягучых грамадска-сацыяльных з'яў і працэсаў, характэрнага рэтраспектыўнага праецыравання нацыянальна-гістарычнай спадчыны на сучаснасць і будучыню і вызначалася асаблівасцямі суб'ектыўна-лірычнага, эмацыянальна-пачуццёвага мастацкага дыскурсу.

П. Сакол перакладаў творы рускіх і ўкраінскіх паэтаў, прозу Я. Порука і паэзію Я. Райніса. У 1987 г. у Мінску пабачыў свет зборнік яго перакладаў з латышскай мовы «Дайны».

Памёр Пятро Сакол 6 ліпеня 1985 г. у Рызе.

Шмат у чым па-іншаму складваўся жыццёвы і творчы лёс Ганны Новік.

Нарадзілася яна 25 сакавіка 1914 г. у горадзе Аўгустове Сувалкаўскай губерні (цяпер у складзе Польшчы), куды яе бацькі падаліся з роднай Вілейшчыны ў пошуках лепшай долі. Падчас Першай сусветнай вайны сям'я (бацькі і дзве маленькія дачкі), ратуючыся ад голаду і бясхлебіцы, вярнуліся на радзіму бацькі ў вёску Варонічы.

Дзяцінства і юнацтва будучай паэткі і рэвалюцыянеркі было надзвычай цяжкім і гаравітым, поўным суцэльных нягод і выпрабаванняў. Голад, нястачы, штодзённы клопат пра хлеб надзённы садзейнічалі хуткаму пасталенню Г. Новік, паскоранаму фарміраванню яе асобы.

У 1926 г. Г. Новік «на выдатна» скончыла польскую пачатковую школу ў Варонічах, у 1932 – Куранецкую польскую сямігодку.

Падчас навучання ў Куранцы яна далучылася да моладзевага грамадска-культурнага руху, камсамольскага падполля, удзельнічала ў працы самадзейнага тэатра, выконвала ролі герайн Я. Купалы, Ф. Аляхновіча, Л. Родзевіча, М. Чарота, выступала на сходах з чытаннем рэвалюцыйных вершаў, распаўсюджвала забароненую літаратуру і інш.

Пазней Г. Новік працягвала падтрымліваць сувязь з падпольнай камсамольскай ячэйкай у Куранцы, выконваць небяспечныя даручэнні кіраўніцтва. За спробу нелегальна перайсці на чале групы камсамольцаў у складзе 12 чалавек польска-савецкую мяжу 26 чэрвеня 1936 г. яна была арыштавана польскай паліцыяй і асуджана на 2 гады і 8 месяцаў пазбаўлення волі.

Пасля вызвалення (пакаранне адбывала ў Вілейскай турме), працяглы час будучы пад наглядам паліцыі, працавала краўчыхай, шыла вопратку для сялян, добра авалодаўшы гэтай прафесіяй, якая спатрэбіцца ёй і ў гады вайны, і ў пасляваеннае час.

З прыходам Чырвонай Арміі і аб'яднаннем Беларусі Г. Новік далучылася да ажыццяўлення сацыялістычных пераўтварэнняў на Вілейшчыне. Як паўнапраўны дэпутат ад сваёй мясцовасці брала ўдзел у вядомым Народным Сходзе ў Беластоку, працавала намеснікам старшыні Вілейскага райспажыўсаюза. Па просьбе кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў БССР яе прызначылі на пасаду інспектара Куранецкага раённага аддзела адукацыі, які валодае польскай мовай. Завочна вучылася ў Мінскай СШ № 47.

У гады вайны жыла ў Варонічах, працавала на гаспадарцы. Спачатку, падтрымліваючы цесныя сувязі з партызанскай брыгадай імя Л. Даватара, шыла шапкі і маскхалаты для народных месціўцаў, а пасля смерці маленькай дачкі ў 1943 г., па яе словах, «хадзіла на заданні, рысавала карты Вілейкі, Куранца, Княгініна, давала звесткі аб колькасці немцаў у гарнізонах, аб іх узбраенні, удзельнічала ў партызанскіх налётах на нямецкія гарнізоны» [3, с. 9].

Пасля вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў Г. Новік выбіралася дэпутатам сельскага савета, працавала засядацелем народнага суда. У 1948 г. была выбрана старшынёй калгаса ў Варонічах, у 1949 – старшынёй сельсавета ў Кузьмічах Вілейскага раёна. З 1950 г. працавала памочнікам начальніка палітаддзела Будслаўскай МТС Крывіцкага раёна Маладзечанскай вобласці. У 1951 г. паступіла на завочнае аддзяленне Мар'інагорскага сельскагаспадарчага тэхнікума, аднак праз два гады з-за абвастрэння хваробы вымушана была пакінуць вучобу, а з 1954 г., у 40 гадоў, і працу ў МТС.

Памерла Ганна Новік 7 студзеня 1997 г. у Вілейцы.

У адрозненне ад П. Сакола творчасць Ганны Новік развівалася ў рэчышчы вядучай у літаратуры Заходняй Беларусі лірыка-апавядальнай мастацка-стылявой плыні, якая жывілася энергіяй шырокіх пластоў насельніцтва, галоўным чынам, сацыяльных нізоў грамадства, іх настроямі і перажываннямі, марамі і спадзяваннямі. Вершы Г. Новік адлюстроўвалі складанасці і драматызм заходнебеларускай рэчаіснасці, народна-вызваленчай барацьбы, раскрывалі ўнутраны свет маладой падпольшчыцы, якая, нягледзячы на вобыскі і арышты, пераслед «апекуноў» ад дэфензівы, была дарэшты аддадзена ідэалам свабоды. У яе творах прасочвалася няскоранасць цяжкім абставінам жыцця, адстойвалася сацыяльная справядлівасць і чалавечая годнасць, вера ў вызваленне. Паэтэса імкнулася складаць такую песню,

Каб моладзь, старыя, усе, хто жыве тут,
 Браў гарт з яе слоў,
 Хоць сцежкай вузкою – упарта да мэты
 Заўсёды ішоў.
 Каб песню любілі на полі, у хатцы,
 І чулі ўсе,
 Што з ёю не сорам за долю змагацца,
 Бо сілу нясе [3, с. 24].

Паэзія атаясамлівалася ў свядомасці Г. Новік з ідэямі барацьбы за праўду і справядлівасць, за свабоду народа і росквіт роднага краю. Арышты і допыты ў дэфензіве яе не спалохалі і не скарылі. Нягледзячы на шматлікія цяжкасці і перашкоды, на пераслед і катаванні, паэтка не адступалася ад свайго, па-ранейшаму мела смак да жыцця, барацьбы, творчасці.

Ды не сполах асеў на мой твар і на вочы,
 Толькі сум і туга, крыху стомленасць, боль.
 Думка рыфмы складае бяссонную ноччу
 І ляціць, мой старэйшы калега, з табой [4, с. 16], –

сцвярджала яна, звяртаючыся да свайго старэйшага калегі і таварыша па барацьбе і творчасці.

Мастацкі свет паэзіі Г. Новік звяртае на сябе ўвагу свежасцю эмацыянальна-вобразнага ўспрымання з’яў і працэсаў, насычанасцю пачуццёвым зместам. Аб’ектыўна-выяўленчая складаная пераплятаецца ў ім з суб’ектыўна-лірычнай.

Лірыка-апавядальны характар светаадчування абуджаў творчае мысленне Г. Новік, актывізаваў яе думку і пачуццё. У вершы «Вобыск» паэтэса апісвае той працэс, калі неўзабаве «шэры быт заменіць завіруха, / Звон ланцугоў» [3, с. 33]:

Ізноў утрох мне зрылі дум архівы,
 Раздзерлі раны свежыя душы.
 Ізноў сыпнулі градам мне на ніву
 І ў чыстасць шыб.
 .....
 Ізноў вялі ў знаёмую кватэру:
 За мной вінтоўка, штык і апякун.
 Забралі шмат, пакінулі ўсё ж веру,
 Пяро, руку [3, с. 33].

Паэтэса выходзіла з таго, што «Доля не прыйдзе з імшою нядзельнай, / Дождж яе з хмар не зліе» («Вёсцы»). Яна прапаведавала рух, дзеянне, сцвярджала энергію ўздому, змаганне. У вершы «Мая рада» паэтэса заклікала свайго таварыша па барацьбе вызваляць «свой дух» «ад штодзённых клопот» і ляцець туды, куды «не ўсе далятаюць». «За свабодны ўзлёт / І за вольную думку аб працы, – казала яна. – Сёння толькі муры, краты, пугі і дрот... Каб зламаць гэта ўсё і свабодна ўздыхнуць, / Трэба ўзлётны маёвымі днямі...» [3, с. 27]. Слова Г. Новік дыхала тэмпераментам, у ім адчуваліся гарт душы, характар, сіла духу, цвёрдая воля. «Нашы грудзі напоўнены жарам, / Распаліў бы граніты і сталь, – чытаем у вершы «Не на тое», – Загарэліся б воды пажарам, / Растапілі б сняжыстую даль»:

Хоць мы з вёсак і цесных падворкаў,
 Хоць мы з цёмных лясоў, хмызнякоў,
 Свеціць мэта нам яснаю зоркай,
 Непагасным свяцілам вякоў.

Хоць мы з сцежак вузкіх, бездарожжа,
 З цемнаты, дзе гаруе народ,
 Калі пець пачалі – ну дык можам
 І не кінем пачатых работ [3, с. 36].

Рэвалюцыйная тэндэнцыйнасць паэтэсы тут відавочная, але яна не адпавядае прынцыпам жорсткага радыкалізму, наступальна-агрэсіўнай ваяўнічасці і непрымірымасці.

Трывожныя думкі і пачуцці, душэўныя перажыванні ў Г. Новік, як правіла, працэсуюцца на з’явы прыроднага свету, выяўляюцца ў драматызаваных пейзажных карцінах і малюнках:

Ноччу зімовай мяцеліца пела,
Снегам бяліла абшар,
Рэзаў мне вецер схуднелае цела,
Крыллем тугім сек у твар.

Коні храплі, пад санямі скрыпела,
З лесам зліліся, сцягнеўшы, палі,
Штось завіруха хаўтурнае пела
У пачарнелым галлі [4, с. 7].

(“Паўторны арышт”)

Як бачым, у сваёй творчасці Г. Новік сцвярджала асновы этнакультурнай ідэнтычнасці беларуса, паэтызавала яго духоўна-нацыянальную своеадметнасць і непаўторнасць. У вершы «Брату ў дарозе» яна натхнёна заклікала свайго пабраціма па духу, веры і барацьбе заўсёды памятаць пра сваё паходжанне і сваю сутнасць і не адмаўляцца ад іх:

Ці прыйдзеца ноччу блукаць па разорах,
Ці можа без сцежак брысці праз балота,
Я знаю, прайдзеш, загартованы горам,
Адно не забудзься: адкуль ты і хто ты.

Спытаюць цябе мо’ паны ці сяляне
На нейкім прывале ці ў часе работы,
Мо’ шпіцаль-падлюга у вочы загляне, –
Скажы ўсім адважна – адкуль ты і хто ты [4, с. 14].

Беларуса Г. Новік малое як добразычлівую, памяркоўную асобу, як сціплага, спакойнага, працавітага чалавека, вернага свайму грамадзянска-патрыятычнаму абавязку. Ён шмат працуе, многае церпіць, пакутуе, але да пэўнай пары.

Г. Новік умела выкарыстоўвала элементы сатыры і гумару, іроніі і самаіроніі, шаржу і гратэску, якія, несумненна, з’яўляюцца адзнакай духоўна-маральнай самадастатковасці яе асобы.

Вершы Г. Новік звяртаюць на сябе ўвагу не толькі сваім праблемна-тэматычным зместам (паэтка піша пра цяжкое жыццё рабочых і сялян Заходняй Беларусі, беднасць і нястачу ў краі, самаадданую барацьбу адважных патрыётаў за свабоду і справядлівасць), але і самой лірыка-драматызаванай вобразнасцю, самавітай паэтыкай, кражыстым сінтаксісам. Ёй дастаткова лічальных штрыхоў, каб абмаляваць з’яву, раскрыць працэс, стварыць малюнак, выявіць стан гераіні, свет яе думак і перажыванняў. Маючы на ўвазе лепшыя вершы Г. Новік заходнебеларускага перыяду «Скрыпяць вароты...», «Мае жаданні», «Брату ў дарозе», «Развітанне», Р. Бярозкін у рэцэнзіі на яе зборнік «Мае вёсны», несумненна, абгрунтавана заўважаў: «Народжаныя самымі тыповымі, сацыяльна значнымі перажываннямі, гэтыя вершы з’яўляюцца разам з тым і творамі індывідуальнай паэзіі, бо ў іх відзён тэмперамент паэта, які ўмее гаварыць за многіх» [5, с. 3].

Натуральна, Г. Новік горача вітала прыход Чырвонай Арміі і аб’яднанне Беларусі восенню 1939 г. Вершы паэткі гэтай пары прасякнуты хвалючым адчуваннем свабоды, нябачнага прастору, размаху агромністай краіны, творчых здзяйсненняў яе шматнацыянальнага народа, да якіх цяпер яна належала, вялікіх магчымасцей, што адкрываліся перад яе лірычнай гераіняй і ўсім народам Заходняй Беларусі.

Не магу я сядзець у пакоі сваім,
Сёння радасць мяне ахапіла.
Недакончаны верш аб мінулым-былым
На стале пакрываецца пылам.
.....
Прада мною – прастор і навокал – прастор,
Не звяняць ланцугі, слёз не бачу,
І іскрыцца прастор: сцягі волі і зор,
След знікае ад долі жабрачай [4, с. 20], –

шчыра прызнавалася яна ў адным з вершаў у кастрычніку 1939 г. Лірычная гераіня Г. Новік нарэшце ўздыхнула на поўныя грудзі. Тое, пра што раней яна толькі марыла, станавілася явай, ува-

саблялася ў жыццё – сяляне атрымлівалі зямлю, рабочыя – працу, моладзь набывала магчымасць вучыцца на роднай мове ў школах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах. Паўсюль адкрываліся дзіцячыя садкі, установы асветы, адукацыі, культуры, аховы здароўя. Працавалі тэатры, музеі, бібліятэкі, чытальні, радыё, масава выходзілі на беларускай мове газеты, часопісы, кнігі. Паэтэса спрабуе ўсё гэта асэнсаваць, спрабуе адгукнуцца на тыя маштабныя падзеі і пераўтварэнні, якія ахапілі яе родны край, адлюстравіць іх, даць ім сваю ацэнку.

Сваю, адметную, жыццёвую дарогу прайшоў Анатоль Бярозка (сапр. – Мацей Смаршчок), які нарадзіўся 19 лютага 1915 г. у вёсцы Падлессе Баранавіцкага павета (цяпер Ляхавіцкі раён Брэсцкай вобласці). Вучыўся ў пачатковай школе ў Падлессі, у Ляхавіцкай школе, у Баранавіцкай гімназіі, на медыцынскім факультэце Віленскага ўніверсітэта імя Стэфана Баторыя. Вучобу ва ўніверсітэце ў 1937–1939 гг. сумяшчаў з працай у ім на кафедры фізіялогіі асістэнтам прафесара.

У 1939 г. А. Бярозка разам з іншымі сябрамі Беларускага студэнцкага саюза выдаваў рукапісны сатырычна-гумарыстычны часопіс «З-за плоту». У другім нумары часопіса паэт апублікаваў сваю «Оду да Сталіна», у якой прагучала рэзкая крытыка асобы «бацькі ўсіх народаў». Пасля ўз'яднання Беларусі часопісам і яго выдаўцамі, у тым ліку і аўтарам оды, зацікавіліся супрацоўнікі НКУС. У выніку з восені 1939 г. А. Бярозка займаўся лекарскай дзейнасцю спачатку ў Івацэвічах, а затым у Пінску. Падчас вайны працаваў у Баранавіцкім шпіталі, дырэктарам мясцовай медыцынскай школы. Пасля яе закрыцця немцамі ў 1944 г. выехаў да сваякоў у Познань. Там пры нявысветленых абставінах быў арыштаваны гестапа, вывезены ў Германію і кінуты ў канцлагер Нордхаузен. Аднак ацалеў.

Пасля вайны, у 1948 г., А. Бярозка пераехаў у ЗША. З 1952 г. працаваў доктарам у доме для састарэлых, у клініцы пры ўніверсітэце штата Мінесота, дзе на поўную сілу раскрыліся яго здольнасці выдатнага лекара. Варта заўважыць, што за вялікія заслугі ў сферы медыцынскай дзейнасці ЗША 20 красавіка 1986 г. аднаму з дамоў састарэлых у Мантысэла было прысвоена імя доктара Мацея Смаршчка. А. Бярозка актыўна займаўся дабрачыннай дзейнасцю, ён шмат дапамагаў у лясенні ў ЗША беларускіх дзяцей, пацярпелых ад Чарнобыльскай катастрофы.

Складаць вершы Анатоль Бярозка пачаў даволі рана, па яго словах, «як толькі навучыўся чытаць і пісаць». Некаторыя творы паэта друкаваліся ў заходнебеларускіх часопісах «Заранка», «Шлях моладзі» і «Калоссе». Лепшыя з іх ён выдаў за свой кошт асобным зборнічкам пад характэрнай назвай «Адзінаццаць вершаў» (у арыгінале і ў паралельным аўтарскім перакладзе на англійскую мову) адмыслова для Беларускага інстытута навукі і мастацтва толькі ў 1989 г. у Мантысэла. Цікава, што вершы ў ім не надрукаваны, а напісаны прыгожым каліграфічным почыркам. У 2004 г., ужо напрыканцы жыцця А. Бярозкі, стараннямі старшыні Мінскага культурна-асветніцкага клуба «Спадчына» А. Белага выйшла яго кніга «Выбранае» ў Мінску. Яе склалі вершы, пераклады, успаміны паэта, артыкулы пра яго жыццё і творчасць, некаторыя фотадакументы.

Творчасць А. Бярозкі была звернута да выяўлення духоўна-эстэтычнага, пачуццёвага, псіхалагічнага зместу жыцця прыроды, грамадства і чалавека, шматлікіх сувязей і дачыненняў, якія раскрывалі іх узаемадзеянне. Яго найперш цікавіла ўнутранае напаўненне працэсаў і фактаў, той універсальны і безумоўны пачатак, што вызначаў функцыянаванне ўсяго жывога і нежывога на зямлі. Гэты пачатак не заўсёды выразна акрэсліваўся на паверхні і не заўжды паддаваўся звыклым формам успрымання, але без яго ўсведамлення нельга было асэнсаваць сваё месца ў шырокай прасторы аб'ектыўных рэалій і патэнцыяльных магчымасцей. Асаблівай увагай паэта карысталіся тыя з'явы і прадметы, якія раскрывалі, з аднаго боку, «пагранічны стан прыроды і душы», а з другога – далучанасць духоўнай свядомасці асобы да сусветнага адзінства, касмічнага цэлага:

Ноч сьціхла. Імгла над зямлёю насілась
І ледзь-ледзь прыметна трава варушылась,
Здалёка дзесь шум данасіўся.
І месяц задуманы выплыў над борам

І жабы ў балоце азваліся хорам...
Туман над ракою зьявіўся.
Шаптала штось вішня таполі ля хаты,
Пад імі вясёла пялі дзяўчаты;

У лесе глухім штось гукала...
 Над рэчкай таёмныя цені мігали –
 А песьні ліліся, душу калыхалі –
 І сэрца чагосьці чакала.

(«Фрагмент»)

Ідэйна-эстэтычныя пошукі А. Бязрозкі характарызаваліся своеасаблівай плыннасцю духоўнай свядомасці, зменлівай рухомасцю маральна-псіхалагічнага свету, добрым спалучэннем думкі і пачуцця. У іх знайшлі ўвасабленне духоўна-сацыяльныя аспекты жыцця асобы, якая знаходзілася ў стане драматычнай разломленасці, душэўнай трывогі, сумненняў і пакут, мінорнага настрою. Яна адчувала цяжар праблем і супярэчнасцей заходнебеларускай рэчаіснасці, неадпаведнасць у ёй рэальнага і жаданага, недавыяўленасць маральна-эстэтычнага пачатку. Мастацкую стылістыку А. Бязрозкі вызначалі змрочна-тужлівыя думы-мары, вобразы туману, які «разаслаўся над соннай зямлёю», цёмнай ночкі, што «завесай густою Паўзе праз папары, лугі, сенажаць...» («Туман разаслаўся над соннай зямлёю...»), навіслай «заслонаю маўклівай» імглы, патухлых мрояў і надзей («Заснула ноч. Павіслі ціха зоры...»), вечару, які «пад стрэхамі сьніць сваю думу-тугу векавую...» («Поле, далёка – шырока поле... і неба над полем...»), парваных струн, разбітага сэрца («Парвалася струна...»), цёмных дум, што кружацца «вараньнем над галавою» («Ты сустрэнь мяне, о поле, шыр-прасторамі...»). Лірычнае перажыванне аўтара было насычана падкрэсленым драматычным зместам. Яго рух забяспечваўся цікавымі формамі спалучэння асабістага, малога і грамадскага, вялікага, прыроднага і сацыяльнага, рэалістычнага, прадметна-рэчыўнага і абстрактнага, іншасказальнага, алегарычна-сімвалічнага: «Прасьцягам палёў бесканечным / Цёмныя цені крадуцца, паўзуць, заліваюць / Воблакі, неба, зямлю...» («Ноч ідзе...»); «Цені кладуцца на думках і тушаць надзеі. / Ё сэрца бяз веры / Ім адчыніла туга-адзінота шырокія дзевы» («Адзінота...»); «Боль павіс на кляновым гальлі... / Восень жорстка абдзёрла бярозы і ў дарожную гразь затаптала бяз жалю сухія лісты... / Валавянае неба лье сьлёзы...» («Над разорамі чорных палёў, разаслаўшыся хваляй шырокай...»); «Хаты, ўрослыя ў чорную гразь, / закарэлыя ў болі векавою тугою на браклі / ды сабраці суляць жніво там, дзе косьці нямыя бацькоў парохнеюць пад мохам» («Credo in duos deos»). Канкрэтна-пачуццёвае А. Бязрозка суадносіў з умоўна-асацыятыўным, зрокавае з псіхалагічным, матэрыяльнае, будзённа-побытавае з духоўным, тым, што абумоўлівалася светам ідэйна-маральных прынцыпаў і каштоўнасцей лірычнага героя.

Разам з тым А. Бязрозка сведчыў аб пераадоленні пачуццяў няпэўнасці, зняверанасці і трывогі, магчымай бяды і няшчасця («Пяі аб вясне!», «Збудзіся, Крывіч, з пад нявольнага сну...» і інш.). Ён быў скіраваны да прасвятлення ісціны, актыўнага пошуку праўды і справядлівасці, дабра і гармоніі. У імкненні да іх чалавек мусіць пераадоляваць не толькі знешнія цяжкасці і перашкоды, але і самога сябе. Адчуваючы складаную дыялектыку жыццёвых працэсаў, паэт шукаў маральна-псіхалагічнай раўнавагі, гарманічных форм узаемадзеяння сваёй спакутаванай душы, грамадскага асяроддзя і сусветнага цэлага, Провіду Богага. Паэт заглыбляўся ў асновы прыроднага свету, знаёміўся з яго зменамі і пераўтварэннямі, якія досыць часта праецыраваліся ім на характэрныя асаблівасці грамадска-сацыяльнага жыцця. Ён сувымяраў свой светапоглядны і душэўна-псіхалагічны стан з валадаром палёў асеннім віхрам, што бушаваў над ракою, гнаў «плоймы лянiвых, расьцягнутых хмар», сек «землю халодным дажджом» («О, васенні віхор, ты мой друг, ты мой брат!...»), з кветкамі, якія «ўзраслі / Ё туманам восені, на апусьцеўшым полі» і якім суджана «многа болю / Зьянсьці гаручага і многа сьлёз праліць / І без надзей, без лятучэняў жыць / І згінуць без пары, бяз святлых сноў...» («Васенні кветкам»), з тым, што прынесла з сабою майская ноч-чарадзейка («Ціхутка траўнёвая ноч падышла...»), з снегавай красуляй-зімой, якая вярнулася з далёкіх краёў і «Шырока... лягла сярод лясоў, лугоў...» («Вітай, вітай, зіма, халодна наша маці!...») і інш. Трэба адзначыць, што А. Бязрозка ў многім арыентаваўся на мастацкі вопыт М. Багдановіча і Н. Арсенневай, праз рэфлексіўную мінорнасць і тужлівую самоту ён сцвярджаў імкненне да прыгожага і гарманічнага, дасканаланага і вечнага. Паэт усаўляў красу і хараство, чыстае, светлае, высакароднае ў жыцці прыроды і грамадства, сведчыў пра эстэтызацыю з'яў і працэсаў навакольнага свету, вытанчанасць перажыванняў, лірычную пранікнёнасць і пяшчотнасць тонаў. Напрыклад, у вершы-абразку «Ён выйшаў на загон...» А. Бязрозка паэтыза-

ваў жыццядайную хлебаробскую місію, працу аратага і сейбіта, якая сімвалізавала адвечную звернутасць народа ў будучыню, надзею на заўтрашні дзень.

Як вядома, прырода прасякнута гарманічным пачаткам, насычана красой і ісцінай, таемным і невычэрпным зместам. Адчуванне духоўна-эстэтычнай блізкасці, суладнасці з ёю актывізавала мастацкую свядомасць А. Бярозкі, абвастрала светаўспрыманне, садзейнічала шчырасці і глыбіні мыслення. Значнае месца ў яго творчасці належала таямніча-загадкаваму, містычнаму пачатку, таму, што фактычна не ўтрымлівала ў сабе рэальнай асновы рэчаў, не было забяспечана канкрэтна-гістарычным грунтам. Мастацка-вобразныя структуры паэта не заўсёды выразна і дакладна адаптаваліся да з’яў і працэсаў, якія яны раскрывалі, іх сувязі з прадметным светам рэчаіснасці часта выглядалі калі не зусім парушанымі, дык істотна паслабленымі. А. Бярозка ствараў досыць неадназначныя, незвычайныя, непасветленыя па сваім зместавым напаўненні малюнкi, якім была ўласціва прыкметная ступень містычнасці і арнаментальнасці. Гэта добра відаць на прыкладзе верша «Снягі... снягі... снягі... І шэры дзень зімовы...». Пачатак яго, здаецца, абяцае разгортванне тыповага пейзажнага эцюда ў лірыка-апаэтычным ключы з характэрным псіхалагічным адценнем. Зіма, снег, маўклівыя палі, пануры лес, злосны вецер... Праўда, ужо тут кідаюцца ў вочы дэталі, якія паэт акрэслівае нібы незнарок, як нешта нязначнае і ўскоснае: «Аб нечым сэрца сьніць... / На думкі вольныя нуда кладзе аковы» [6, с. 27]. Дзеянне верша рухаецца далей, і паступова знешнія абрысы рэалістычнага малюнка змяняюцца яго ўнутраным, сімвалічным, планам, тым, што аўтар убачыў у зімай завірусе. Вецер не проста «Мяце і круціць віхрам сьнежны пыл», ён выступае ў якасці непасрэднага ўдзельніка складанага містычнага акта: «З над глухіх курганаў, з над магіл / Таёмны кліч са сьнегам ў даль нясецца...»:

Ён кліча тых, што гнуцца пад цяжарам
Жыцьцёвых мук, на вечны супакой –
І бледны цень з іржаваю касой
Бясслёўна цягнецца асьнежаным папарам... [6, с. 27].

Што ж гэта за «цень з іржаваю касой», які цяжкаю ступою маўкліва рухаецца заснежаным полем? «Ня біся, сэрца!.. – кажа паэт. – Гэта сьмерці цень... / Яго навёў зімовы шэры дзень...» [6, с. 27]. Аб’ектыўнае, рэалістычнае пераплятаецца тут з суб’ектыўным, ірэальным, матэрыяльнае, рэчыўнае – з ідэальным, падсвядомым, інтуітыўным, тым, што не пазнаецца з дапамогай звычайных органаў адчування.

Духоўна-ірацыянальным пачаткам пазначаны верш А. Бярозкі «Адзінота...», у якім таксама раскрываліся містычныя перажыванні. Вечар, «Глуш... Цішыня...», адзінота... Душу лірычнага героя паэта агортвалі туга і бязвер’е, няпэўнасць і абьякавасць, усё здавалася яму шэрым, безаблічным і бессэнсоўным. Ён настойліва шукаў унутраных магчымасцей, каб неяк ускалыхнуць свой духоўна-псіхалагічны стан, абудзіць у сабе цікавасць да жыцця, навакольных з’яў і працэсаў, надзею на дабро і шчасце («Можа зноў зварухнуцца у глыбях душы залатыя надзеі? / Можа блескі апошнія дня / Яшчэ блескаў апошніх у сэрцы ня стушаць?»), спадзяваўся на дапамогу знешняга свету («Можа голас якісьці ажывіць сьмяротную ціш? / Мо хоць скрыпнуць вароты?»). Аднак не, наўкол панавалі глуш і «цемра бяз дна...». І раптам перад яго вачамі пачала разгортвацца незвычайная карціна, поўная таямнічай загадкавасці і сімвалічнага зместу:

А там... з цемры ўстае здань-зладзейка
І паўзе па сьцяне; злудай нейкай
Свае доўгія пальцы снуе па кутах...
І на сэрца трывожнае падае страх.
Хто ты, мара праклятая? Хто ты?
Цемра ўкруг... Цішыня... Адзінота... [6, с. 43].

А. Бярозка быў звернуты ў сферу метафізічнага, ідэальных сутнасцей, да безумоўнага, абсалютнага пачатку, яго духоўна-маральны свет, мастацкія пошукі падтрымліваліся рэлігійна-хрысціянскімі каштоўнасцямі і прынцыпамі. Паэт быў перакананы ў тым, што ўсё матэрыяльнае імкнецца да сувязі і аб’яднання з духоўным, малое, недасканалое, часовае – з вялікім, дасканалым, вечным. Абсалютная сутнасць, Бог, – гэта вялікая, універсальная сіла, тая субстанцыя, якая ўсё ў сабе ўтрымлівае, усім валодае і ўсё вызначае. Для яе няма межаў і перашкод. Гэта мэта развіцця

любой з’явы і працэсу, усяго прыроднага і гістарычнага руху і ўдасканалення. Бог супрацьстаіць стыхіі і хаосу, граху і насіллю, забяспечвае парадак і гармонію ў свеце, арганізуе яго ў адзінае цэлае на аснове высокага жыццядайнага пачатку, дабратворнага сэнсу. Дадзеная ідэя знайшла адметную рэалізацыю ў вершы А. Бярозкі «Шуміць Нёман...». Гудзе вецер, «шумяць сухія асокі», мчыцца, імкне «ў бурлівай пяністых хрыбтоў чарадзе» «ў бездарожны, далёкі прастор» гаманлівы Нёман. Што чакае яго наперадзе? «Мо’ няма там нуды, / Ні няволі, няшчасця і сьлёз?» – ставіў рытарычнае пытанне паэт. Можа, яго напаткае ўдача і ён сустрэне праўду, роўнасць, дабро і шчасце...

Можа хвалі імкнуцца туды,
Дзе пад ціхімі іскрамі зор
Расьцьвітаюць вясны лятуценні
І дзе сонца зіяюць ірдзеньні,
Дзе апошні энк болю заціх,
І дзе ў сэрцах людзкіх
Хрыстос ускрос?.. [6, с. 32].

Такім чынам, А. Бярозка быў скіраваны да ідэі эстэтызацыі з’яў і працэсаў рэчаіснасці, сцвярджэння хараства, духоўнай напоўненасці жыцця. Услед за некаторымі іншымі заходнебеларускімі паэтамі, напрыклад, Казімірам Сваяком, Вінцуком Адважным, ён зыходзіў з таго, што ў красе ўвасабляецца ідэальны пачатак свету. Утрымліваючы ў сабе прыгожае, матэрыяльныя з’явы і прадметы выступаюць носьбітамі дабра і ісціны, якія ў сваю чаргу могуць рэалізавацца толькі ў святле, красе і гармоніі. Чалавек успрымае прыгожае, высокую эстэтыку жыцця і свету, і тым самым далучаецца да яго ідэальнай першаасновы – Праўды Божай. Шмат у чым паказальным тут з’яўляецца верш А. Бярозкі «Ноч навісла над соннай зямлёй...». «Як духаў рой, / Чары ляглі / Над даліной, / Разаслаўшы імглы / Палатніны... – чытаем у ім. – Сьпіць нябесны прастор... / Вышы неба зіяюць брылянтамі зор, / Як агністаю тысячай воч» [6, с. 24]. Перад чытачом разгортаецца малюнак, які звяртае на сябе ўвагу таямнічай загадкаваасцю зместу, духоўна-эстэтычнай прасветленасцю, насычанасцю біблейскай сімволікай:

Ударыў голас медзі ў склеп нябёс
І над зямлёй магутна абвясціў:
«Хрыстос Ускрос!..»
Надзеі сьветлых дзён
Прабудзіў
У збалелай душы.
Ўсё замоўкла, самлела ў цішы...
Хрыстос Ускрос! – шапнулі ціха зоры;
Хрыстос Ускрос! – адклікнулась зямля.
І ўсё заціхла у пакоры
Прад сыцягам неба караля [6, с. 24–25].

Дабро, ісціна і краса стымулююць патэнцыяльныя сілы і магчымасці чалавека, актывізуюць яго жыццядзейнасць, накіраваную на пераўтварэнне рэчаіснасці. Місія Хрыста – аб’яднанне ўсіх і ўсяго на глебе праўды і справядлівасці, любові і міласэрнасці, дабра і шчасця, красы і гармоніі. Паэтызуючы ўваскрэсенне Хрыста, А. Бярозка сцвярджаў ідэю ўсеагульнага ўваскрэсення, неабходнасці дабратворных змен і пераўтварэнняў у бядовым лёсе спакутаванага заходнебеларускага народа, увасаблення ў грамадстве ўсёдаравання і салідарнасці, свабоды, роўнасці і брацтва. Слова паэта насычалася адмабілізаваным зместам, заклікавымі інтанацыямі:

Ці чуеш, брат-Крывіч?
Гудуць званы, гудуць...
Свабоды кліч!..
Збудзісь, Крывіч!
Званы ўскрасення б’юць [6, с. 25].

Вера ў Хрыста дапаможа беларусам перамагчы ліха, абараніць сябе ў супрацьстаянні са змрочнымі сіламі, выйсці на новыя шляхі развіцця і жыццядзейнасці. Гэтая ідэя з’яўляецца зместаваўтваральнаю і ў вершы «Хрыстос Ускрос!»:

Хрыстос Ускрос! Прышла вясна.
Хай прападзе бяда й няшчасце,
Хай Беларусь устане з сна
І запануе ўсюды шчасце!
Ручай аковы свае знёс,
Зьвініць нам песня ўскрасеньня,
Каханьня, шчасця прабачэння –
Хрыстос Ускрос! [6, с. 25].

У рэлігійна-хрысціянскай першакрыніцы – веры Хрыстовай – А. Бярозка бачыў станоўчы грамадскі ідэал, у святле якога чалавек павінен весці сваё ўдасканаленне. Яна вучыць яго стрыманасці і цяпернасці, любові і міласэрнасці, дае сілы і натхненне, надзею на дабро і шчасце. Менавіта ў любові чалавек адчувае высокую Божую сілу, якая дазваляе яму рэалізаваць ідэю пераўзнаўлення свету.

Жывучы ў эміграцыі ў г. Мантысела, А. Бярозка цалкам адышоў ад літаратурнай творчасці. Памёр 20 чэрвеня 2008 г., пражыўшы 93 гады.

Высновы. Ідэйна-мастацкім пошукам Пятра Сакола, Ганны Новік і Анатоля Бярозкі належыць прыкметнае месца ў літаратурнай гісторыі Заходняй Беларусі. Яны былі глыбока заангажаваны ў складаных і супярэчлівых працэсах заходнебеларускай рэчаіснасці і яскрава выявілі асаблівасці духоўна-сацыяльнай свядомасці, жыццядзейнасці народа на адным з самых няпростых этапаў яго гістарычнага развіцця – ва ўмовах інкарпарацыі ў Польшчу. Вершы паэтаў вызначаліся натуральнасцю мастацкага дыскурсу, дакладнай перадачай думкі і настрою, прадметна-пачуццёвай канкрэтнасцю і выразнасцю малюнка, характэрнай плоцеваасцю слова.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Панізнiк, С. С. Сакол Пятро / С. С. Панізнiк // Беларускія пісьменнікі: біябібліягр. слоўн.: у 6 т. / Ін-т літ. Акад. навук Беларусі, Беларус. энцыкл. – Мінск, 1995. – Т. 5: Пестрак – Сяўрук. – С. 232.
2. Сакол, П. На світанні: першы зборнік вершаў / П. Сакол. – Рыга: Беларус. выд-ва ў Латвіі, 1929. – 72 с.
3. Новік, Г. Мая Вілейшчына: выбранае: вершы / Г. Новік. – Мінск: НЭССІ, 1996. – 112 с.
4. Новік, Г. Мае вёсны: [вершы] / Г. Новік. – Мінск: Дзярж. выд-ва БССР, Рэд. маст. літ., 1961. – 34 с.
5. Бярозкін, Р. Пошукі патрэбны! / Р. Бярозкін // ЛіМ. – 1961. – 29 снеж. – С. 3. – Рэц. на зб.: Новік, Г. Мае вёсны / Г. Новік. – Мінск: Дзярж. выд-ва БССР, Рэд. маст. літ., 1961. – 34 с.
6. Бярозка, А. Выбранае / А. Бярозка. – Мінск: Тэхнапрынт, 2004. – 193 с.

References

1. Paniznik S. S. Sakol Piatro. *Belarusian writers: biobibliographical dictionary. Vol. 5.* Minsk, 1995, p. 232 (in Belarusian).
2. Sakol P. *At dawn: first collection of poetry.* Ryga, Belarusian publishing house in Latvia, 1929. 72 p. (in Belarusian).
3. Novik H. *My Vileika region: selected poems.* Minsk, NESSY Publ., 1996. 112 p. (in Belarusian).
4. Novik H. *My springs.* Minsk, State Publishing House of the BSSR, Editing of Artistic Literature, 1961. 34 p. (in Belarusian).
5. Byarozkin R. Search is Necessary! *Litaratura i mastatstva* [Literature and Art], 1961, 29 December, p. 3. Review of the collection: Novik G. My springs. Minsk, State Publishing House of the BSSR, Editing of Artistic Literature, 1961. 34 p. (in Belarusian).
6. Byarozka A. *Vybranae.* Minsk, Tekhnaprynt Publ., 2004. 193 p. (in Belarusian).

Информация об авторе

Микулич Николай Владимирович – кандидат филологических наук, доцент, заведующий отделом взаимосвязей литератур. Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Беларуси (ул. Сурганова, 1, корп. 2, 220072, Минск, Республика Беларусь). E-mail: mikmik43@gmail.com

Information about the author

Mikalai U. Mikulich – Ph. D. (Philol.), Associate Professor, Head of the Department of Literature Interrelations. Center for the Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus (1 Surganov Str., Bldg 2, Minsk 220072, Belarus). E-mail: mikmik43@gmail.com.